

Jan Kuklík
Jan Němeček

Od národního státu ke státu národností?

Od národního státu ke státu národností?
Národnostní statut a snahy o řešení menšinové otázky
v Československu v roce 1938

prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.
doc. PhDr. Jan Němeček, DrSc.

———

Recenzovali:
prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.
doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D.

Vyšlo v rámci Centra právněhistorických studií jako společného pracoviště Historického ústavu AV ČR a Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v rámci grantu Grantové agentury Akademie věd ČR reg. č. IAA800150901.

Redakce Kamila Veselá
Grafická úprava Zdeněk Ziegler
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
Vydání první

© Univerzita Karlova v Praze, 2013
© Jan Kuklík, Jan Němeček, 2013

ISBN 978-80-246-2377-1
ISBN 978-80-246-2406-8 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2013

http://www.cupress.cuni.cz

Ukazka e-knihy, 13.07.2021 12:30:04, http://cupress.cuni.cz

OBSAH

Úvodem 7
Česko-německé vztahy v Československu
od nástupu Hitlera k moci do anšlusu Rakouska 12
Cesta k vyhlášení národnostního statutu 36
Statut a vyjednávání s národnostními menšinami 84
Mezinárodní reflexe souvislosti národnostního statutu
z pohledu britské diplomacie 122
Runcimanova mise, odmítnutí statutu
a cesta k Mnichovu 212
Epilog – „druhý život" národnostního statutu 272
Závěr 277

Dokumenty 281
1 Rozhlasový projev Milana Hodži s oznámením
o zahájení přípravy národnostního statutu 283
2 Návrh preambule k národnostnímu statutu
od Karla Čapka a Ferdinanda Peroutky 289
3 Návrh preambule k národnostnímu statutu od Lva Sychravy . . 291
4 Návrh zákona, kterým se vydává národnostní statut
Republiky československé 292
5 Návrh důvodové zprávy k národnostnímu statutu
Republiky československé 317
6 Návrh zákona, jímž se stanoví zásady jazykového práva
v Republice československé 433

Prameny a literatura 439
Resumé 443
Jmenný rejstřík 446

ÚVODEM

Národnostní politika v Československu v meziválečném období a její vyústění v mnichovské dohodě se již staly předmětem nesčetných knih, studií, novinových článků či diskusních pořadů v médiích, a to jak u nás, tak i v zahraničí. Poněkud stranou pozornosti však zůstával poslední zásadní pokus o řešení národnostní otázky v první republice v podobě tzv. národnostního statutu, jenž se jako komplexní právní úprava dostal na jednání československé vlády a posléze i parlamentních výborů v první polovině roku 1938.

Snad fakt, že k jeho projednání na půdě Národního shromáždění již nedošlo, a nestal se tak platným právem či to, že jej za dostatečný nepovažovaly francouzská a zejména britská diplomacie a také Německem podporovaná Henleinova Sudetoněmecká strana, způsobilo, že tento pokus o právní narovnání postavení menšin v ČSR zapadl do ústraní a bývá zmiňován snad jen na okraj mnohem exponovanějších témat, spojených zejména s německou menšinou v ČSR ve 30. letech, s politikou Sudetoněmecké strany (SdP) či s předehrou Mnichova.

I z tohoto důvodu jsme se rozhodli pro napsání této knihy, která má za cíl zmapovat přípravu národnostního statutu jako pokusu československé vlády o nové uspořádání právního postavení národnostních menšin v meziválečném Československu. Její součástí je také komparace s minoritní politikou jiných evropských zemí v daném období a zabývá se i právním rozborem národnostního statutu jako právního předpisu, který měl ambice stát se jednou z nejliberálnějších úprav minoritních práv své doby.

V oblasti historické se práce dotýká nejen vnitropolitické přípravy (mj. ohlasu návrhů v československé veřejnosti), ale i stránky zahraničněpolitické, tedy úsilí československé diplomacie dokázat světu upřímnou snahu o řešení minoritní otázky v Československu. V oblasti právní jde o analýzu vývoje právních názorů významných českosloven-

ských právníků na statut v komparaci s požadavky minoritních politických stran (zejména německé SdP) i o detailní rozbor editovaných dokumentů.

Důležitým rozměrem statutu byla i otázka jeho rezonance v zahraničněpolitické oblasti, což ostatně vláda při jeho přípravě několikrát zdůraznila. V koordinaci s prezidentem republiky československá diplomacie v druhé polovině dubna 1938 prostřednictvím „Memoranda o národnostní politice v Československé republice" informovala o svých záměrech též britskou a francouzskou vládu. Při projednávání však politické události předběhly zákonodárný proces a předloha statutu jednak ustoupila bilaterálním jednáním s henleinovci a ľudáky, jednak byla pod zahraničněpolitickým tlakem nahrazena ještě dalekosáhlejšími pokusy zabránit rozpadu státu a jeho pohlcení rozpínavým nacistickým sousedem.

Součástí práce je též edice vlastního konceptu národnostního statutu včetně doprovodných dokumentů, zvláště pak obsáhlé důvodové zprávy, která je jedním z nejpodrobnějších shrnutí, co se týče vztahu státu k národnostním menšinám, a právě k výše zmíněné snaze zasadit československou právní úpravu do kontextu stavu menšinové otázky v jiných evropských státech. Stranou nezůstala ani edice návrhu zákona o stanovení zásad jazykového práva v ČSR. Nepublikovali jsme návrh zákona o národnostní autonomii v rámci decentralizace správy, neboť se zachoval jen v předběžných námětech[1] či náčrtech (u nichž lze jen v některých případech určit dataci, a tak se stěží dá určit posloupnost návrhů, v žádné verzi jsme jej také nenalezli v té podobě, jako tomu bylo u národnostního statutu či zákona o jazykovém právu, totiž v paragrafovaném znění).

Dosavadní literatura (ponecháme-li stranou dobovou reflexi účastníků jednání)[2] se dosud zabývala pouze dílčími vnitropolitickými, zahraničněpolitickými či právními aspekty sledované problematiky. V oblasti vnitropolitické to jsou zejména práce slovenského historika Valeriána Bystrického, který se zabýval statutem v souvislosti se vzá-

[1] Viz např. náměty pro úpravu samosprávy v zemích z 28. 6. 1938, které vzešly z jednání I. Dérera s právními experty, či další podkladové texty k tomuto návrhu zákona (Archiv Národního muzea /ANM/, Praha, f. Ivan Dérer, inv. č. 524, kart. 11).

[2] K tomu viz Emil Sobota, Národnostní autonomie v Československu?, Praha 1938.

jemným vztahem Čechů a Slováků za první republiky,[3] a nejnovější syntéza dějin první republiky z pera Zdeňka Kárníka,[4] okrajově pak práce dalších historiků.[5] Naopak spojení domácí se zahraničněpolitickou rovinou statutu sledoval ve své studii Robert Kvaček.[6] Ve vztahu k jednáním o novém jazykovém zákoně a k jednáním s SdP se problematikou související s národnostním statutem zabýval Jaroslav Kučera.[7] Právní rovinu statutu nejnověji nastínil právní historik René Petráš ve svých studiích, které se věnují právnímu postavení menšin v Československu, i když tak činí spíše na okraj rozboru prvorepublikové ústavy a jednání s SdP a nepracuje s jednotlivými verzemi statutu.[8] Samozřejmě jsou v práci využity příslušné dosud vydané edice ke sledovanému období,[9] byť v nich vlastní text statutu nenajdeme.

---

3 Valerián Bystrický, Národnostný štatút a štátoprávne programy na Slovensku v roku 1938, Historický časopis 40, 1992, č. 1, s. 52–68. Srov. týž, Milan Hodža a slovenská otázka koncom 30. rokov, Moderní dějiny 7, 1999, s. 33–44; týž, Predstavy o postavení Slovenska v ČSR koncom 30. rokov, in: Střední a východní Evropa v krizi 20. století. Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 3–4. Studia historica 42, 1995 [vyd. 1998], s. 263–278; týž, Dokumenty o postoji Eduarda Beneša k česko-slovenským vzťahom koncom tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov, Historický časopis 43, 1995, č. 2, s. 317–327; týž, Milan Hodža a česko-slovenské vztahy koncom 30. rokov, in: M. Pekník (ved. red.), Milan Hodža, štátnik a politik. 3. rozšírené a doplnené vydaní, Bratislava 2002, s. 271–284.

4 Zdeněk Kárník, České země v éře První republiky, III. díl, Praha 2003, zejména s. 538 an.

5 Národnostná otázka v strednej Európe v rokoch 1848–1938, ed. Peter Švorc, Ľubica Harbuľová, Karl Schwarz, Prešov 2005; Václav Kural, Češi, Němci a mnichovská křižovatka, Praha 2002, s. 113 an.; Josef Harna, Svár občanského a národního principu v politickém životě první Československé republiky, Acta Universitatis Palackianae Olomucensis Facultas, Philosophica Historica 27, 1996, s. 159–167; Attila Simon, Národnostný štatút z roku 1938 a maďarská menšina, Fórum, spoločenskovedná revue, Šamorín 2010, s. 89–115 a další. Nejnovější práci Andreje Tótha, Lukáše Novotného, Michala Stehlíka, Národnostní menšiny v Československu 1918–1938, Praha 2012, jsme již v textu knihy využít nemohli vzhledem k datu vydání.

6 Robert Kvaček, Jednání o československý národnostní statut v roce 1938, Acta Universitatis Carolinae. Studia historica XVI, 1977, s. 105–143.

7 Jaroslav Kučera, Minderheit im Nationalstaat. Die Sprachenfrage in den tschechisch-deutsche Beziehungen 1918–1938, München 1999, s. 154 an.

8 Nejnověji René Petráš, Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana, Praha 2009, zejména s. 256 an.

9 Protifašistický a národně osvobozenecký boj českého a slovenského lidu 1938–1945. Mnichov a březnová tragédie, ed. L. Kubátová (později R. Hlušičková), I. Malá, J. Soukup a J. Vrbata, 9 sešitů, Praha 1979–1987, pro danou edici zejména svazky I/1/1–I/1/3; Československá zahraniční politika v roce 1938, Dokumenty československé zahraniční

Důležitý byl i zahraničněpolitický rozměr jednání o národnostní statut, kde vedle příslušných archivních dokumentů byly použity také relevantní zahraniční diplomatické edice a syntetické práce českých i zahraničních historiků.[10]

Stranou samozřejmě nezůstaly ani vzpomínky pamětníků, zejména klíčových účastníků – politiků, např. Edvarda Beneše,[11] či zmínky v memoárech některých diplomatů (Vojtěcha Mastného,[12] Karla Lisického[13] a dalších).

Klíčový byl pro práci archivní výzkum, a to jak v domácích, tak i v zahraničních archivech. Z domácích byl důraz kladen na fond meziválečného předsednictva ministerské rady, uložený v Národním archivu v Praze, který byl důležitý právě vzhledem k faktu, že iniciativa k přípravě národnostního statutu vzešla právě z tohoto orgánu. V tomto fondu se nacházejí jednotlivé verze statutu i doprovodné dokumenty, stejně jako zápisy ze zasedání ministerské rady. Doprovodné materiály jsou uloženy i ve fondech dalších československých ministerstev v Národním archivu (např. v ministerstvu spravedlnosti, unifikací, vnitra či školství a národní osvěty) či v archivech zvláštního významu. K právní stránce projektu bylo důležité využít pozůstalostí uložených v Archivu Národního muzea v Praze, zejména pozůstalostí Emila Soboty, Ivana Dérera, Edvarda Beneše a dalších, stejně tak bylo nutné využít dalších příslušných „Benešových" fondů, uložených zčásti v Archivu Ústavu T. G. Masaryka v Praze, zčásti v Archivu Kanceláře prezidenta republiky v Praze. Pro zahraničněpolitický rozměr bylo důležité prostudovat také fondy Archivu ministerstva zahraničních věcí v Praze, zvláště fondy politických zpráv příslušných vyslanectví (zejména československého vyslanectví ve Velké Británii) a fondy telegramů odeslaných a došlých z roku 1938, s negativním výsledkem skončil výzkum v Archivu Poslanecké sněmovny v Praze.

---

politiky, díl A/20/1, ed. Jindřich Dejmek et cons., Praha 2000; Mnichov v dokumentech, Praha 1958; Das Abkommen von München 1938, ed. Václav Král, Prag 1968.

[10] Jindřich Dejmek, Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918–1938), Praha 2003, a celá řada dalších prací, uvedená v seznamu literatury a také v příslušných poznámkách.

[11] Edvard Beneš, Mnichovské dny. Paměti, Praha 1968.

[12] Vojtěch Mastný, Vzpomínky diplomata, Praha 1997.

[13] Karel Lisický, Československá cesta do Mnichova, sv. I–IV, Londýn 1958.

V této oblasti byly důležité i archivy zahraniční, ať už příslušné fondy The National Archives v Londýně, ukrývající v tomto ohledu neobyčejně cenné a úplné materiály, které se vztahují k národnostní problematice Československa v období konce 30. let a zejména k pohledům britské diplomacie na ni, zachovaných v pro britskou diplomacii tak specifických precizně vedených spisech, které – na rozdíl od takřka všech ostatních zahraničních diplomatických archivů – umožňují detailní náhled do průběhu rozhodovacího procesu britské diplomacie. Využita mohla být i pozůstalost československého diplomata Karla Lisického působícího před Mnichovem na československé ambasádě v Londýně, která je v současnosti uložená ve School of Slavonic and East European Studies na University College v Londýně a která uchovává nemalou část spisů vyslanectví ČSR ve Velké Británii. Stranou výzkumu však nezůstaly ani další zahraniční archivy více či méně zúčastněných mocností: Německa (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes v Berlíně a jeho fondy státního sekretáře či státního podsekretáře nebo Politische Abteilung Tschechoslowakei), USA (zejména zprávy americké diplomacie ze střední Evropy z National Archives and Record Administration ve Washingtonu) či Sovětského svazu (opět zejména doposud nepublikované zprávy sovětských diplomatů o přípravě statutu, uložené v Archivu ministerstva zahraničních věcí Ruské federace v Moskvě).

V zájmu přehlednosti byl vývoj vnitropolitický a zahraničněpolitický rozdělen do samostatných kapitol, ačkoliv se samozřejmě prolínaly a vzájemně na sebe navazovaly. Stejně tak byl oddělen v rámci problematiky vnitropolitické vlastní legislativní proces přípravy národnostního statutu od vyjednávání se zástupci slovenské politické scény, Sudetoněmecké strany i se zástupci dalších menšin, byť i zde nutně do určité míry dochází k překrývání s předcházejícím či následujícím textem. Výlučně chronologické zpracování přípravy statutu a s ním spojených či jím přímo vyvolaných událostí v celé šíři by bylo pro čtenáře této práce nepřehledné.

ČESKO-NĚMECKÉ VZTAHY V ČESKOSLOVENSKU OD NÁSTUPU HITLERA K MOCI DO ANŠLUSU RAKOUSKA

Uchopení moci Adolfem Hitlerem a nastolení totalitního, národněsocialistického režimu v Německu v roce 1933 znamenají významný předěl nejen meziválečného evropského vývoje, ale i česko-německého vztahu a přispěly k nárůstu nacionální psychózy ve značné části německého obyvatelstva. V říjnu 1933 se etablovala Sudetoněmecká vlastenecká fronta (Sudetendeutsche Heimatfront, SHF) pod vedením Konrada Henleina, která se záhy stala nejvýznamnější politickou silou uvnitř německé menšiny v Československu. Henlein se po první světové válce zapojil do německého tělocvičného spolku Deutscher Turnverband (DTV), který však sloužil i jako prostor k šíření německých nacionálních idejí, kde se stal uznávaným cvičitelem a funkcionářem. V první polovině 20. let se seznámil s okruhem ideových stoupenců spannismu, kteří se soustředili do spolku „Svaz kamarádů" (Kameradschaftsbund – KB). Jeho členská základna se rekrutovala zejména z okruhu sympatizantů politických teorií rakouského ekonoma a filozofa Othmara Spanna, propagátora stavovského státu, tvořeného vyššími a nižšími hospodářskými stavy a vedeného duchovní elitou.[14] Spannovy politické vize směřovaly k obnově univerzální katolické středověké říše a prostřednictvím návratu k těmto předindustriálním poměrům měl být také dosažen konec třídního boje. Tyto společenské teorie měly řadu shodných rysů s fašistickým systémem v Itálii a staly se inspirací i pro další autoritativní hnutí v Evropě. Členové Svazu kamarádů se považovali za duchovní předvoj, který bude určovat osudy německé minority. Svaz kamarádů chtěl získat vliv v nejrůznějších sudetoněmeckých organizacích a tímto způsobem převzít rozhodující vliv na ně-

[14] K činnosti Kameradschaftsbundu nejnověji Ludwig Weichselbaumer, Walter Brand (1907–1980). Ein sudetendeutscher Politiker im Spannungsfeld zwischen Autonomie und Anschluss. Quellen und Studien zur Geschichte und Kultur der Sudetendeutschen, Band 3, München 2008.

meckou menšinu v ČSR. Elitářský charakter spolku dokumentuje fakt, že Kameradschaftsbund měl i v době svého největšího rozmachu jen několik set členů. Převážná většina z nich žila v Československu, menší část v Německu a v Rakousku. Podstatnou součástí členské základny byli rovněž předválečníčlenové nacionálního mládežnického uskupení „Wandervogel". Toto sociální hnutí představovalo romantický styl, oslavující návrat k přírodě a ideálům života v pospolitosti. Původně se soustředilo na řešení problémů tehdejší mládeže. Charakteristickým rysem bylo také pěstování mužského kamarádství, což vedlo k tomu, že část členů spolku projevovala homosexuální sklony. Tento moment se stal později i nástrojem vnitrostranického boje mezi pronacistickou skupinou a mezi přívrženci výše zmíněných spannovců.

V červenci 1933 zorganizovali Henleinovi příznivci úspěšný slet v Žatci a od té doby začal jeho vliv mezi německým obyvatelstvem stoupat. Nejprve vzniká Sudetoněmecká vlastenecká fronta jako politické hnutí pod Henleinovým vedením. V programu se stavěla za požadavek překonání stranické roztříštěnosti na sudetoněmecké politické scéně ve prospěch vytvoření národního společenství pod jednotným vedením, zajištění zájmů jednotlivých sociálních vrstev prostřednictvím stavovského členění společnosti a verbálně deklarovala loajalitu vůči československému státu.[15] Programové elementy současně obsahovaly rysy antiindividualismu, antimarxismu, antiliberalismu a antikapitalismu. Program zároveň deklaroval vůli po překonání stranického, politického i sociálního rozdělení německého obyvatelstva ve prospěch utvoření nadstranického národního společenství. Henlein ve svých vystoupeních verbálně odmítal pěstování vlastních stranických zájmů a prosazoval upřednostnění zájmů národního celku nad potřebou jednotlivých stavovských a zájmových skupin.

Z organizačního hlediska měl pro úspěšný chod hnutí klíčový význam ústřední sekretariát, který měl sídlo v Praze a v Chebu. Sudetoněmecká vlastenecká fronta dokázala sdružit příslušníky různých sociálních vrstev i zastánce různých ideových orientací, včetně bývalých

[15] Jaroslav Kučera, Christoph Boyer, Alte Argumente im neuen Licht (im Rahmen der wissenschaftlichen Diskussion „Die Sudetendeutsche Heimatfront /Partei/ 1933–38: zur Bestimmung ihres politisch-ideologischen Standortes"), in: Bohemia, Band 38, 1997, s. 358–368.

stoupenců aktivistických stran. K jejímu velkému úspěchu přispěla skutečnost, že v této době vystoupila do popředí také sudetoněmecká identita jako element, na jehož základě mohlo dojít k politickému sjednocení německé minority v Československu. Na základě příslušnosti k jednotnému sudetoněmeckému politickému hnutí mělo dojít k překonání všech politických a sociálních rozdílů a k vytvoření národního společenství („Volksgemeinschaft"), jež neslo antidemokratické rysy, spočívající v opuštění politické a názorové plurality a zavádění násilné unifikace všech oblastí společenského života, které se rozvinulo po mnichovské dohodě v roce 1938.[16]

Na eskalující situaci se snažila reagovat i československá vláda. Nástupu antidemokratických trendů mělo mj. zabránit zavádění nové vlny tzv. zmocňovacího zákonodárství (zahájená zákonem č. 95/1933 Sb. a novelou zákona o ochraně republiky), které umožnilo vládě jednak provést účinnější kroky k řešení ekonomických problémů, jednak účinněji postupovat vůči protistátním aktivitám a připravit právní základ pro obranu státu a jeho demokratického uspořádání daného ústavou z roku 1920. To symbolizoval zejména zákon č. 131/1936 Sb. o obraně státu, přinášející mimo jiné i pro budoucí jednání roku 1938 klíčový pojem státní nespolehlivosti. Na rozdíl od přijetí podobných legislativních opatření v Německu a Rakousku to však neznamenalo úplnou destrukci parlamentního systému, byť se jednalo o jeho oslabení, a tato opatření se setkala často s oprávněnou kritikou, a to nejen ze strany reprezentantů menšin.[17] Mimo jiné se v této souvislosti ze strany německých právních expertů objevily námitky proti nefunkčnosti Ústavního soudu, který by mohl zmocňovací zákonodárství přezkoumávat z hlediska souladu s ústavou, a tato otázka se poté dostala do souvislosti i s přípravou národnostního statutu. Československo nicméně i přesto zůstalo v meziválečné Evropě jedním z mála demokratických států, který se navíc

[16] Jan Kuklík, Jan Němeček, Jaroslav Šebek, Dlouhé stíny Mnichova. Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo, Praha 2011, s. 15.

[17] K této problematice viz blíže Jan Kuklík, Několik poznámek k roli zákona v ČSR v letech 1918–1945 z právně historické perspektivy, in: Aleš Gerloch, Pavel Maršálek (eds.), Zákon v kontinentálním právu, Praha 2005, s. 100–102; a Jana Osterkamp, Verfassungsgerichtsbarkeit in der Tschechoslowakei 1920–1939, Verfassungsidee – Demokratieverständnis-Nationalitätenproblem, Frankfurt am Main 2009, s. 138–143. K politickým souvislostem viz např. Zdeněk Kárník, České země v éře První republiky, II. díl, Praha 2002, s. 82 an.

otevřel pro přijetí německých a rakouských demokratů, prchajících před perzekucí ve svých zemích. S nacistickým uchopením moci však narůstala také nedůvěra vůči německému obyvatelstvu, s čímž souvisí i zřízení většího počtu policejních stanic v pohraničních oblastech.

Hlavní praktický význam měl pro Henleina kontakt s Franzem Spinou. Němečtí agrárníci zachránili SHF před hrozícím zákazem ze strany vlády. Na shromáždění stranických stoupenců v České Lípě 21. října 1934 se Henlein přihlásil k loajalitě vůči československému státu a slovně zde deklaroval odmítavý postoj k fašismu a nacismu.[18] Tím se podařilo získat pro podporu SHF další německé vrstvy.

Působivá hesla a rétorická zápolení však nemohla zakrýt problémy, s nimiž se aktivistické strany – Německá sociálnědemokratická strana dělnická, Svaz zemědělců i Německá křesťansko-sociální strana – potýkaly. Na kandidátních listinách do parlamentních voleb se objevily vesměs staré tváře, které nemohly konkurovat sebevědomým a energickým politikům Henleinova hnutí, které se přejmenovalo v dubnu 1935 na Sudetoněmeckou stranu (Sudetendeutsche Partei – SdP).[19] Předvolební kampaň ve svém celku odrážela neschopnost aktivistů najít odpovídající recept, jak přilákat více příznivců, a tudíž i potencionálních voličů. Vítězství Sudetoněmecké strany pod Henleinovým vedením v parlamentních volbách v květnu 1935 se stalo jedním ze zásadních momentů česko-německého vztahu po první světové válce, jenž ovlivnil jeho další vývoj a směřování k mnichovské katastrofě roku 1938. Popularita SdP byla bezpochyby ovlivněna mnoha faktory, mezi nejdůležitější patřila všeobecná únava ze stávajících politických stran, reakce na problematické sociální podmínky v německém pohraničí či fascinace vývojem v sousedním Německu.

Edvard Beneš se – nejprve jako ministr zahraničních věcí a poté jako prezident republiky – pokoušel vytvořit protiváhu vůči sílící moci Hitlerova Německa a snažil se zajistit mezinárodní pozici jak prostřednictvím spolupráce se středoevropskými státy, tak i svými aktivitami

---

[18] Jörg Kracik, Politik des deutschen Aktivismus in der Tschechoslowakei 1920–1938, Frankfurt am Main 1999.

[19] K detailnějšímu přehledu o vývoji SdP srv. Pavel Marek, Sudetoněmecká strana, in: Politické strany I. (1861–1938). Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu, J. Malíř – P. Marek (eds.), Brno 2005, s. 893–912.

na půdě Společnosti národů, kde zůstal – bohužel stále osamocenějším – stoupencem myšlenky kolektivní bezpečnosti. Ruku v ruce se svým ministrem zahraničí Kamilem Kroftou podpořil několik iniciativ, směřujících v prvním plánu k zastavení rozpínání mocného německého souseda. Bylo tomu tak v případě projektu tzv. východního Locarna z jara 1934, který se pokoušel propojit bezpečnostní prvky v západní i východní části kontinentu a současně připoutat na stranu sil, hájících daný řád i sovětské Rusko.[20] Obdobně i projekt Dunajského paktu z přelomu let 1935–1936 měl zase za účasti Itálie posílit samostatnost Rakouska proti možnému anšlusu ze strany Německa.[21]

Východní Locarno se kvůli odporu Německa a Polska nerealizovalo, nicméně Československo spojilo své úsilí s dalším pro něj nepochybně významným smluvním aktem, když na jaře 1935 následovalo příkladu Francie a dva týdny po podpisu spojeneckého paktu mezi Francií a Sovětským svazem k této alianci připojila podpis i ČSR, byť byly smluvní závazky SSSR vůči Československu vázány na pomoc Francie.[22] Tento krok sice podpořil v krátkodobé perspektivě mezinárodní pozici Československa v situaci poznamenané zahájeným otevřeným zbrojením Německa a podstatným rozšířením jeho branné moci, nicméně se stal později dobrým terčem pro německou a také polskou propagandu, účelově poukazující na pronikání sovětského vlivu prostřednictvím Československa do střední Evropy.

Československo se půl roku nato otevřeně postavilo proti agresím evropských totalitních velmocí, když se československý prezident jako předseda Shromáždění Společnosti národů aktivně zasadil, aby po italském útoku na Habeš (dnešní Etiopie) mezinárodní společenství přijalo ekonomické a finanční sankce proti agresorovi.[23]

---

[20] Srv. Robert Kvaček, Jednání o Východní pakt v letech 1934–1935, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 3, 1966, s. 5–47; Oleg Ken, Collective Security or Isolation? Soviet Foreign Policy and Poland 1930–1935, St. Petersburg 1997.

[21] Jindřich Dejmek, Edvard Beneš, Československo a Mnichov: reality a mýty okolo osudového rozhodování z konce září 1938, in: Mnichovská dohoda. Cesta k destrukci demokracie v Evropě, ed. Jan Němeček, Praha 2004, s. 16.

[22] Dokumenty a materiály k dějinám československo-sovětských vztahů, III. díl, Praha 1980, dok. č. 65, s. 123–126.

[23] Robert Kvaček, Nad Evropou zataženo. Československo a Evropa 1933–1937, Praha 1966, kap. 8.

Obranné aktivity tohoto období, ať již se jednalo o modernizaci československé armády, zejména v oblasti obrněné techniky nebo o výstavbu systému pohraničních opevnění, se ukázaly tváří v tvář dalším agresivním krokům nacistického Německa jako plně opodstatněné. 7. března 1936 německé jednotky vstoupily do demilitarizovaného Porýní a současně Hitler ohlásil konec locarnské bezpečnostní soustavy. Francie sice z mnoha důvodů, mezi nimiž vynikal tlak politiky britské (a také pocit vlastní vojenské nedostatečnosti) ozbrojeně nereagovala. Beneš ale ani v následujícím období nevynechal žádnou příležitost, aby mezinárodní postavení republiky (samozřejmě značně postižené důsledky Hitlerovy akce) i nadále co nejtěsněji provázal s Francií a jejími potenciálními spojenci. Typickým příkladem byla snaha československých diplomatů účastnit se jednání o novém bezpečnostním systému na Západě, který chtěli rozšířit i do střední Evropy.

Další změny se měly týkat Malé dohody, spojeneckého svazku československo-jugoslávsko-rumunského. V září 1936 prezident ČSR navrhl projekt univerzálního paktu Malé dohody, který ji měl proměnit v alianci proti jakémukoliv nepříteli – tedy především proti nacistickému Německu, obdobně pak ministr Krofta podporoval plán jednotného paktu celé Malé dohody s Francií.[24] Prakticky žádný z těchto projektů se z různých důvodů nerealizoval a francouzská zahraniční politika se plíživě dostávala v období let 1936–1937 do vleku politiky britské, v níž se přitom prosazovaly zřetelně rysy politiky appeasementu. Ale třebaže i další iniciativy československé politiky, mj. snaha o nápravu napjatých vztahů s Polskem či další zpevnění malodohodových svazků, skončily neúspěchem, základní vazba Benešem formulované zahraniční politiky na spolupráci s demokratickou Francií se zdála ještě na přelomu let 1937–1938 neotřesená.[25] To se projevilo při návštěvě francouzského ministra zahraničí Yvona Delbose v Praze, i když Kroftova souhrnná zpráva o ní z 18. prosince 1937 byla snad až příliš optimistická, když mj. hovořila o tom, že „Anglie nezamýšlí dát volnou ruku Německu ve střední Evropě, ale přála by si, abychom uspokojením své německé

[24] Jindřich Dejmek, Historik v čele diplomacie Kamil Krofta. Studie z dějin československé zahraniční politiky 1936–1938, Praha 1997, kap. 2 a 3.

[25] J. Dejmek, Edvard Beneš, Československo a Mnichov..., c. d., s. 18.

menšiny vzali Němcům záminku ke kampaním proti nám“.[26] Opak byl však pravdou: jak ukazují výsledky návštěvy lorda-strážce pečeti Halifaxe v Německu v listopadu 1937, pozdější šéf britské diplomacie Hitlerovi představil plán, podle kterého Velká Británie nebyla bezpodmínečně zainteresována na současném statu quo ve střední Evropě, pokud se týkal Gdaňsku, Rakouska a Československa. Londýn se zejména hodlal vyhnout situacím, které by mohly způsobit potíže. Jestliže se tedy ve sporných otázkách mohlo rýsovat „rozumné řešení“, Britové je rozhodně nehodlali blokovat.[27]

Parlamentní volby v květnu 1935 a volební úspěch Sudetoněmecké strany rozbily dosavadní aktivistickou členskou základnu a diskuse o česko-německém vztahu se dále zintenzivnila. V československém parlamentu bylo zastoupeno 44 poslanců Sudetoněmecké strany a pouze 22 reprezentantů německých demokratických stran, hlásících se k ideji česko-německé politické spolupráce a vzájemného dialogu obou etnik – tedy německé sociální demokracie (Deutsche Sozialdemokratische Arbeiterpartei – DSAP), německé křesťansko-sociální strany (Deutsche Christlichsoziale Volkspartei – DCV) a Svazu zemědělců (Bund der Landwirte – BdL). V souvislosti s razantním vstupem SdP na politickou scénu se počet členů strany ztrojnásobil.

Aktivistický proud se pokusil čelit Henleinovým snahám vznikem koncepce tzv. novoaktivismu („Jungaktivimus“). Dne 26. dubna 1936 vystoupili na různých místech tři poslanci aktivistických stran – agrárník Gustav Hacker, křesťanský sociál Hans Schütz a sociální demokrat Jaksch s projevy, v nichž nově formulovali program německého aktivismu. V mnohém se však již rozešli s ideovými zásadami starého aktivismu a byli nacionalisticky vyhraněnější.

Představitelé německého novoaktivismu jsou zároveň zajímavými příklady kontinuálně pokračujících politických kariér i po první světové válce za jiných společenských podmínek. Hacker se od mládí angažoval ve Svazu zemědělců, který reprezentoval zájmy německých

---

[26] Československá zahraniční politika v roce 1937. Dokumenty československé zahraniční politiky, ed. J. Dejmek, sv. A/19/2, Praha 2008, dok. č. 559, s. 488–489.

[27] Jindřich Dejmek, Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918–1938), Praha 2003, s. 334.

rolníků. Po neúspěchu BdL v parlamentních volbách v roce 1935 se stal místo Spiny předsedou strany. Zpočátku navazoval na aktivistickou linii předchozího vedení, ale současně hledal cesty k užší spolupráci s Henleinovou SdP. Po připojení Rakouska k Německu Hacker na samostatný postup zcela rezignoval a převedl BdL do Sudetoněmecké strany. Po mnichovské dohodě se stal členem NSDAP.

Hans Schütz byl již od svého mládí činný v křesťanském odborovém hnutí. Současně se věnoval i práci v katolických spolcích pro mládež a v letech 1920–1925 se stal místopředsedou spolku Reichsbund der deutschen katholischen Jugend. Záhy se stal i členem vedení DCV, kde patřil k oporám aktivistického křídla. V letech 1935–1938 byl za DCV poslancem parlamentu. Po rozpuštění strany v roce 1938 vstoupil do SdP, kde ale kritizoval Henleinovy snahy o sjednocení sudetoněmeckého odborového hnutí.[28]

Významnou roli hrál při utváření novoaktivistického konceptu sociálnědemokratický politik Wenzel Jaksch. Po vzniku Československa se zapojil do činnosti německé sociální demokracie, v roce 1924 se stal členem vedení a současně byl redaktorem jejího listu „Sozialdemokrat“, který vycházel v Praze. Věnoval se žurnalistice. Od roku 1929 byl také poslancem. Mnohem více než Czechovo vedení strany, tvořené zejména staršími funkcionářskými kádry, zdůrazňoval Jaksch potřebu hájit mnohem důsledněji národnostní než sociální požadavky. Ve druhé polovině 30. let inicioval diskuse o změně stranického programu s cílem oslovit širší voličský elektorát než pouze dělníky a získat do řad sociální demokracie ve větší míře i střední vrstvy, které tvořily z velké části voličskou oporu Sudetoněmecké strany. Nepříznivý trend úbytku voličské podpory na úkor SdP se však pročeskoslovenskému proudu německé politiky již nepodařilo zvrátit.[29]

Podle názoru německého historika Martina Bachsteina se v případě novoaktivismu jednalo o novou formu aktivistické politiky, která měla být prováděna „mladými silami“ a měla se jasně a zřetelně odlišit od starých aktivistických koncepcí, které utrpěly zdrcující porážku

[28] K politice DCV srov. blíže Jaroslav Šebek, Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu, Brno 2006.

[29] J. Kuklík, J. Němeček, J. Šebek, Dlouhé stíny Mnichova, c. d., s. 32–33.

v parlamentních volbách v roce 1935.[30] Mělo dojít k částečné výměně politických elit uvnitř jednotlivých stran, ovšem tak, aby nedošlo k jejich rozštěpení. Tím chtěli reagovat na převahu mladých politiků SdP, kteří působili vedle starších vůdců zbylých stran mnohem pružněji a energičtěji. Ve svých vystoupeních v duchu předchozího pojetí aktivismu znovu potvrdili němečtí politici svou příslušnost k československému státu a věrnost jeho demokratickému zřízení. Kritika ze strany německých demokratických politiků mířila zejména proti preferování českých firem a zaměstnanců (zejména státních úředníků) v pohraničních územích na úkor Němců. Kriticky se stavěli také vůči podpoře hraničářských spolků. Vzhledem k trvající nezaměstnanosti byly tyto skutečnosti ve druhé polovině 30. let zdrojem vzrůstající protičeské nálady a toho, že „Němci stále více vzhlíželi k Říši".[31] Velké výhrady vznášeli němečtí aktivisté také vůči zřizování českých menšinových škol v pohraničí a současně požadovali povolení navýšení počtu německých školských zařízení. Nespokojenost německých aktivistů se však nedotýkala základních směrnic československé menšinové politiky, jak je formulovala československá ústava, a pohybovali se tak stále v rámci narýsovaném stávajícím právním pořádkem.[32]

Němečtí demokraté totiž ve svých požadavcích odmítali jakoukoli formu národnostní autonomie, kterou pokládali v daných politických podmínkách za nerealizovatelnou. Novoaktivistům poskytla výraznou podporu rovněž vedoucí politická reprezentace státu, včetně prezidenta Beneše a ministra zahraničí Krofty. Vedle toho se do kontaktů zapojily rovněž české intelektuálské kruhy, včetně médií. Vývoji sudetoněmeckého problému se pokoušel dát pozitivní impuls prezident, který v srpnu 1936 vystoupil se svými představami v rámci projevu v Liberci, uskutečněném u příležitosti jeho cesty po severních Čechách. V něm naznačil, že cestu k řešení vidí v decentralizaci veřejné správy, spojené s účelným hospodářským a administrativním regionalismem. Zároveň plédoval pro zohlednění německých požadavků v důležitých

[30] Martin K. Bachstein, Wenzel Jaksch und die Sudetendeutsche Sozialdemokratie, München – Wien 1974, s. 101.

[31] Ferdinand Seibt, Německo a Češi, Praha 1996, s. 324.

[32] Archiv Ústavu T. G. Masaryka (AÚTGM), Praha, f. Edvard Beneš I., sign. R 133 B, Menšiny 1917–1938, kart. 73, Mémoire o československé menšinové politice z 13. 12. 1937.

ministerských resortech. Odmítl v něm však řešení česko-německého vztahu prostřednictvím teritoriální autonomie a federativních snah a „tendencí, které by vycházely z uplatnění zásad fašistických, totalitních nebo komunistických".[33]

Během dvou jarních cest na jižní Moravu ve svých projevech mluvil o nutnosti pozitivních vzájemných vztahů. Současně zdůraznil, že z hlediska mezinárodního práva jsou národnostní otázky pro všechny státy bez výjimky vnitropolitickou otázkou. Vystoupení novoaktivistů přitom přišlo ve velmi vhodnou chvíli, protože SdP prožívala vnitrostranickou krizi v důsledku otevřeného konfliktu zastánců neskrývané nacionálněsocialistické orientace a stoupenců okruhu členů Kameradschaftsbundu, respektive „spannistického" křídla.[34] Mezi skupinami však panovaly spory delší dobu, protože členům bývalé Deutsche National-sozialistische Arbeiterpartei (DNSAP) vadil výrazný vliv, který spannovský okruh získal. Politický kurs zástupců KB byl neslučitelný se záměry stoupenců nacismu. Ti hovořili o infiltraci katolických myšlenek a s takovou linií se odmítali ztotožnit již v raných dobách existence Henleinova hnutí ještě před parlamentními volbami roku 1935.[35] Soupeření mezi oběma skupinami však nelze redukovat jen na ideové protiklady, ale v jejich konfliktu šlo zejména o získání rozhodujícího mocenského vlivu uvnitř strany. V říjnu 1936 byl Walter Brand obžalován z braní úplatků a homosexuality, byl odsunut z vedení SdP a nucen odjet do Velké Británie, kde působil jako zahraniční zpravodaj listu „Die Zeit". V osobě Branda byl také poražen směr KB a zvítězil radikální okruh bývalých nacionálních socialistů. Ze sporu nejvíce mocensky vyzískal poslanec Karl Hermann Frank, který se ujal zprostředkovatelské role ke zmírnění napětí mezi oběma tábory.[36] Ve vedení Henleinovy strany tedy byla výrazně posílena role radikálních nacistů. Tím se ukázalo, že zastánci nacistické orientace Sudetoněmecké strany v třetí říši, především v rámci Sicherheitsdien-

[33] Národnostní obzor VII, sešit 1, září 1936, s. 55.

[34] Otto Novák, Henleinovci proti Československu, Praha 1987, s. 109–110.

[35] Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PAAA), Berlín, R 73 927, zpráva vyslance W. Kocha o náladách uvnitř Sudetendeutsche Heimatfront ze 14. 6. 1934.

[36] René Küpper, Karl Hermann Frank (1898–1946). Politische Biographie eines sudetendeutschen Nationalsozialisten, München 2010, s. 78.

stu (SD) jsou mnohem vlivnější a mocnější než příznivci spannovského okruhu.[37]

Do dění v otázkách česko-německé dohody vstoupil poté aktivně zejména ministerský předseda, agrárník Milan Hodža, když hovořil o způsobech řešení menšinové problematiky v debatě rozpočtového výboru Poslanecké sněmovny Národního shromáždění 10. listopadu 1936. V tomto svém projevu napadl politický kurs SdP, a naopak vysoce ocenil německý aktivismus. V reakci na Hodžovo expozé se ozvali němečtí novoaktivističtí politici. Pro další společné vystoupení znovu zvolili Peroutkovu revue „Přítomnost". Na jejích stránkách apelovali na nutnost dobré vůle na české straně, aby mohlo dojít ke sblížení názorů mezi Čechy a Němci. Proto kladli velký důraz na dohodu, která by česko-německé sbližovací tendence konkretizovala do praktických výsledků.[38] Na začátku prosince začala intenzivní kuloární jednání i mezi představiteli aktivistické politiky a SdP. Henleinova strana si sice vyhradila určitý čas na odpověď, ale jednalo se pouze o taktickou záležitost. Po několika dnech nabídku k jednání odmítla.[39]

V této době však vzbudila pozornost československé strany iniciativa říšskoněmecké vlády. Ta v prosinci 1936 prostřednictvím „tajných" rozhovorů, vedených z československé strany Benešem a Kroftou, ze strany německé pak Albrechtem Haushoferem a Maxem K. Trauttmansdorfem, navrhla Benešovi možnost uzavření paktu o neútočení s Německem. Zatímco Hitlerovi šlo o vyvázání Československa ze spojeneckých závazků s Francií a Sovětským svazem, Beneš vycházel ve svých úvahách z toho, aby smluvní dokument doplnil vazby Československa s jeho spojenci, především Západem, a aby tedy ještě více mezinárodněprávně zkomplikoval možnou agresi Německa proti republice. Z toho vyplývá, že už výchozí premisy obou stran byly v naprostém protikladu a ani následující jednání nemohla překročit – přes Benešem zpracovaný návrh dohody[40] – tyto výchozí limity obou stran. Ještě na počátku

[37] Tamtéž, s. 77.

[38] Přítomnost 13, č. 46, 18. 11. 1936.

[39] Deutsche Presse 12, č. 280, 5. 12. 1936.

[40] Československá zahraniční politika v roce 1936. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. A/18/2, ed. J. Dejmek, Praha 2003, Dodatek A, návrh československo-německé smlouvy z konce prosince 1936, s. 312–313.

února 1937 byli němečtí vyjednavači v rozhovoru s československým vyslancem v Německu Vojtěchem Mastným ve věci přípravy smlouvy „optimističtí", i když dnes víme, že vzhledem k Hitlerovým záměrům šlo o pouhou diplomatickou hru, zastírající skutečné záměry Německa. Paralelně s tím však probíhala vyjednávání také ve vnitropolitickém rámci. Vstřícnost české politické reprezentace totiž představovala důležitý faktor povzbuzující německé demokraty ke zformulování souboru zejména sociálních a ekonomických požadavků, které předložili k projednání československé vládě.

Ukončení přípravných jednání předznamenalo Hodžovo vystoupení 24. ledna 1937 v rozhlasovém projevu, kde premiér přišel s nabídkou naplnění německých požadavků demokratickou a ústavní cestou. Poté vstoupila jednání o německých požadavcích do rozhodující fáze. Zvláštní pozornost byla věnována zlepšení hospodářské situace německých oblastí. Konkrétně mělo dojít k přednostnímu zaměstnávání německých dělníků a německé firmy měly vzhledem ke stále přetrvávajícím důsledkům ekonomické krize dostávat ve větší míře státní zakázky. Vláda přislíbila zvýšení materiální podpory německým kulturním a vzdělávacím institucím, aby mohly rozvíjet svou činnost.[41] Pozitivním posunem v řešení česko-německého problému byla zvláště otázka zvýšení počtu německých úředníků, protože tento problém byl dlouhodobě neuralgickým bodem v česko-německých vztazích. Podle statistiky, kterou si vláda nechala po uzavření dohody vypracovat, bylo totiž k 31. lednu 1938 v činné službě 298 306 státních zaměstnanců, z toho 127 674 ve státní správě a zbytek ve státních podnicích. Z nich bylo 260 729 národnosti československé a jen 29 668 německé národnosti.[42] Ze zveřejněných údajů tedy vyplývá, že počet německých úředníků byl vzhledem k jejich podílu na počtu obyvatelstva značně poddimenzován a činil pouze 10 %.

Aktivistické strany se snažily hlavně v jarních měsících roku 1937 čelit s velkým entuziasmem kampani SdP intenzivní propagací výsledků vládních dohod v tisku, které prezentovaly jako příležitost k zahájení hospodářské a sociální obnovy sudetských území. Ve svých vystoupe-

[41] Lidové noviny 45, č. 92, 20. 2. 1937.

[42] AÚTGM, Praha, f. EB I., sign. R 133 B, Menšiny 1917–1938, kart. 73, Národnost státních zaměstnanců (Rozbor statistických dat).

ních a během řady politických manifestací připomínaly mezi kladnými výsledky například pokles nezaměstnanosti a možnosti ekonomického profitu německých firem na státních zakázkách. Současně však představitelé stran naznačovali, že dosažená dohoda je pouze začátkem zásadnějšího řešení německého problému.[43] Výsledky se ovšem nedostavily v takové míře, aby znamenaly zásadní změnu v dosavadních trendech. Na této skutečnosti se podílely především nedostatky na nižších úřadech, kde přetrvávaly národní stereotypy a v jejich důsledku málo vstřícný přístup k řešení německých požadavků. Proti se stavěly také české ochranné spolky v pohraničí (např. Národní jednota severočeská), které cítily ohrožení českých národních zájmů v pohraničí z důvodu zvyšování německého úředního aparátu.[44] Akceschopnost vládní koalice při prosazování těchto opatření oslabovala také její výrazná heterogenita, daná zastoupením různých názorových směrů od pravice k levici. Jak však sami Němci upozorňovali, problémy v realizaci dohod spočívaly kromě nacionálně uvažující byrokracie a odporu hraničářských spolků také v nedostatečné kvalifikaci a státní způsobilosti německých uchazečů.[45] Německé aktivistické strany současně neměly – na rozdíl od SdP, financované z Německa – dostatek materiálních prostředků na účinnou přesvědčovací kampaň mezi německou veřejností.[46] Jasně si uvědomovaly, že případný neúspěch dohod bude i jejich neúspěchem. Snažily se vyvarovat všech vzájemných i vnitrokoaličních konfliktů a podporovaly společný postup. Snahu o koordinaci politiky všech aktivistických stran dokumentovalo i rozhlasové vystoupení 14. května 1937, kdy Schütz jménem aktivistických stran označil za nejdůležitější pomoc účinnou sociální politiku státu.[47]

Tento apel byl dán i tím, jakým způsobem SdP pracovala ve sféře sociální politiky. Strana získávala podporu prostřednictvím sociálních aktivit – například formou organizování podpor pro nezaměstnané a pro mládež. Henlein si byl vědom, že by vstřícnost při řešení sociálních

[43] M. K. Bachstein, Wenzel Jaksch und die Sudetendeutsche Sozialdemokratie, c. d., s. 138.

[44] Detlef Brandes, Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938, München 2008, s. 26–27.

[45] Národní archiv (NA), Praha, PMV, 225-1014-4, poslanec Anton Schlusche na schůzi v Opavě/Troppau 23. 9. 1937, čj. res. 14/155.

[46] AÚTGM, Praha, f. EB I., oddělení IV/1., sign. R/M2; Sbírky dokumentů Mnichov, ČSR – německá menšina; rozhovor J. Nepraše v Kanceláři prezidenta republiky 20. 2. 1937.

[47] Volksbote 31, č. 39, 19. 5. 1937.

otázek mohla znamenat i oslabení jeho mocenské pozice a z tohoto důvodu jednoznačně negoval dohodu mezi aktivistickými stranami a zahájil nejen zahraniční, nýbrž i vnitropolitickou ofenzivu. Současně upevnila SdP svůj vliv ve velkých německých spolcích, jako byl Bund der Deutschen (Svaz Němců) a Deutscher Kulturverband (Německý kulturní svaz). Ideově se podařilo zástupcům SdP postupně ovlivnit také část německých katolických kruhů v Československu. Sympatie k Henleinově politice dávala najevo velká část duchovních mladší a střední generace, přestože se vůči tomu stavěla kriticky církevní hierarchie. Také Vatikán s nelibostí nesl, že se sudetoněmečtí katolíci ztotožňovali se stranou, která se hlásila k nacistické ideologii.[48]

Československá vláda přišla s novými snahami o národnostní vyrovnání. Tato fáze vývoje československé národnostní politiky vycházela jednak z iniciativy prezidenta Beneše a premiéra Hodži, jednak z pamětního spisu, podaného zástupci tzv. aktivistických německých stran 27. ledna 1937. V programu, publikovaném 20. února, se vláda zavázala k hospodářské pomoci pohraničním krajům, postiženým následky hospodářské krize, mj. zadáváním státních zakázek místním firmám, sociálními opatřeními ve prospěch místního obyvatelstva atd. Přislíbila také další přijímání zástupců menšin do státních služeb, bezvýhradné dodržování jazykového zákonodárství a jeho eventuální další liberalizaci mj. úpravou jazykových zkoušek atd. Program vycházel vstříc především žádostem sudetoněmeckým a maďarským, adresně se ale vztahoval i na menšinu polskou a také rusínskou a ukrajinskou. Program byl přivítán zástupci aktivistických německých stran, prakticky ihned byl ale zpochybněn a ostře kritizován vůdci Sudetoněmecké strany, a to nejen Henleinem, ale i poslanci Frankem a Ruthou.

Henlein v projevu v Ústí nad Labem 28. února 1937 prohlásil, že vládní návrh je nedostatečným řešením celého problému postavení německého obyvatelstva v Československu. Místo toho požadoval uznání národnostních hranic ve státě a podporu požadavků, které byly podle něj již v roce 1918 upřeny sudetským Němcům.[49] Henleinově

[48] PAAA, Berlín, Rom-Vatikan, kart. 803, zpráva vyslance Diega van Bergena z 23. 5. 1938.

[49] Tamtéž, f. Unterstaatssekretär, sign. R 29 927, Akten betreffend Tschechoslowakei I vom Februar bis Juli 1938, zpráva německého vyslance E. Eisenlohra o vývoji situace mezi příslušníky německé menšiny v ČSR německému ministerstvu zahraničí ze 4. 2. 1938.

vystoupení se okamžitě dostalo i podpory ze strany německého vyslanectví v Praze, když vyslanec Ernst Eisenlohr prezentoval při jednání s premiérem Hodžou autonomistický program SdP jako umírněný a schopný posílit československý stát vnitřně i mezinárodně.[50] K prosazení těchto požadavků směřoval i návrh souboru zákonných opatření, který předložili poslanci SdP v dubnu 1937 k projednání do Národního shromáždění. Návrh poslaneckého klubu SdP na šest „prováděcích" (ve skutečnosti zásadně pozměňujících) zákonů ke stávající ústavní úpravě menšinové otázky tak obsahoval osnovy zákona o národnostní příslušnosti státních občanů a o národnostních katastrech; zákona na ochranu národnostních práv zřízením veřejnoprávních svazů (zákon na ochranu národností); návrh o změně jazykového zákona a zákona o Ústavním soudu (pojednávající o možnosti podávat stížnosti Ústavnímu soudu); zákona o trestní ochraně národnostní (tedy proti jakémukoliv způsobu odnárodňování) a dvě osnovy zákonů o zárukách za zákonný výkon úřední působnosti veřejných funkcionářů.[51] Zákonné předlohy mimo jiné obsahovaly požadavek státem garantované ochrany před čechizací německých jazykových území a především zavedení autonomních národních svazů. Tyto návrhy SdP do určité míry pouze přebíraly starší autonomní návrhy, které v nejrůznějších variantách předkládaly i další německé strany po roce 1918. Fakticky se tedy jednalo zejména o modifikace návrhů na zavedení teritoriální autonomie z doby těsně po vzniku Československa, které vypracovaly německé nacionální strany.

Proti návrhům vystoupili ostře českoslovenští politici, včetně předsedy vlády Hodži, který je označil za neústavní. K zákonným předlohám SdP se vyjadřovali také českoslovenští právní odborníci. Návrhy SdP nebylo podle nich možné považovat za cestu k likvidaci národnostních sporů nebo k uplatnění ochrany národnostních menšin. Odmítavé stanovisko k těmto návrhům vyplývalo z přesvědčení, že jejich výsledkem by bylo rozkládání, a tudíž zeslabení státního organismu a otevření cest k uplatňování cizích vlivů v Československu.[52] Předlo-

[50] R. Kvaček, Nad Evropou zataženo, c. d., s. 367.

[51] Naše doba 7, listopad 1937, č. 2, s. 72.

[52] AÚTGM, Praha, EB I., sign. R 133 B, Menšiny 1917–1938, kart. 73, Mémoire o československé menšinové politice z 13. 12. 1937.

žené předlohy SdP pro národnostní uspořádání by vnesly do veřejného právního života separatistické tendence a přinesly by nárůst národních antagonismů na úkor kooperace mezi jednotlivými národnostmi v československém státě.

Návrhy národnostních zákonů Sudetoněmecké strany nebyly nakonec Národním shromážděním projednávány, protože zákonodárci SdP z nich nechtěli odstranit sporná místa, jež byla v přímém rozporu s dosavadními ústavními předpisy, uspořádáním státu i systémem parlamentní demokracie. Podle zprávy německého vyslance Eisenlohra do Berlína z února 1938 však návrhy SdP splnily svůj účel, neboť u německého obyvatelstva ČSR zeslabily dopady z eventuálního úspěchu národnostní vládní dohody s německými aktivisty z 18. února 1937, a zabránily tak výraznějšímu odklonu voličských mas od SdP.[53] Nekonstruktivnost největší německé strany v ČSR by ostatně s velkou pravděpodobností torpédovala v této době jakoukoli národnostní dohodu a úsilí československé vlády o řešení česko-německého vztahu na bázi jednotného československého státu. Jak se ukazovalo zejména v průběhu roku 1938, SdP navíc nechtěla řešit národnostní otázku formou autonomie, ale usilovala o přičlenění pohraničních oblastí k třetí říši, ačkoli její předáci navenek verbálně deklarovali loajalitu vůči státu a tvrdili, že jejich záměry nesměřují ke změnám státních hranic.

Henlein – vedle samozřejmě prvořadé pomoci z Německa – začal hledat podporu pro své požadavky také na Západě, kde se mu dostalo příznivého přijetí u části britských politických a diplomatických kruhů. Zejména během návštěv Londýna získal vůdce SdP důvěru státního tajemníka Foreign Office sira Roberta Vansittarta, který mu již v červenci 1936 řekl, že „Anglie je zásadně připravena sudetským Němcům radit a pomáhat. Anglická vláda vystoupí se sudetoněmeckým problémem ve Společnosti národů. Anglický tisk dostane instrukce zabývat se v nejbližší době důkladně sudetoněmeckým problémem".[54] Henlein vystupoval v Británii velmi konciliantně a svojí „maskou loajality" vůči Československu, dokázal, řečeno slovy Jindřicha Dejmka, „ošálit

[53] PAAA, Berlín, f. Unterstaatssekretär, sign. R 29 927, Akten betreffend Tschechoslowakei I vom Februar bis Juli 1938, zpráva německého vyslance E. Eisenlohra o vývoji situace mezi příslušníky německé menšiny v ČSR německému ministerstvu zahraničí ze 4. 2. 1938.

[54] R. Kvaček, Jednání o československý národnostní statut v roce 1938, c. d., s. 109.

i muže jinak vůči všemu německému krajně opatrné“,[55] jako byl právě Vansittart. Vyslanec Jan Masaryk varoval Černínský palác před velkým ohlasem Henleinovy propagandy v britských kruzích, a jak ještě ukážeme v dalším textu, právě kontakty Henleina v Británii sehrály významnou roli i v jednáních o národnostní statut.

Vedení SdP fakticky rozvíjelo politický koncept zaměřený na dalekosáhlou přeměnu ústavního pořádku. Vzhledem k taktickým záměrům však nebyl pochopitelně tento cíl formulován naplno a byl stále špičkami SdP přizpůsobován momentální politické situaci. Politika této strany se již navíc neutvářela v Československu, ale byla přímo určována z Německa. K tomu je třeba připomenout obecně známý fakt, že 5. listopadu 1937 se uskutečnila v budově říšského kancléřství v Berlíně Hitlerova tajná porada se špičkami armádního velení a ministrem zahraničních věcí, věnovaná původně otázkám surovinového zásobení zbrojního průmyslu. Německý kancléř však vedle toho v několikahodinovém expozé naznačil i program německé válečné expanze. Jako první cíle byly zmíněny Československo a Rakousko. Dodatečně byl z této porady pořízen zápis, jehož autorem byl plukovník Friedrich Hossbach (známý jako tzv. Hossbachův protokol).

Za několik týdnů po této poradě následovaly velké personální rošády, které signalizovaly změny, k nimž hodlal Hitler přistoupit. Dne 4. února 1938 byl vyměněn německý ministr zahraničí Konstantin von Neurath za Joachima von Ribbentropa, přesvědčeného zastánce nacistické ideologie, a současně se odehrála velká obměna v armádním velení, kdy byli odstraněni ti představitelé branné moci, kteří se k možné válce stavěli rezervovaně.[56]

Henleinovci již od podzimu 1937 hledali cesty, jak vyostřit česko-německé vztahy a neváhali využít i zdánlivě bezvýznamných příležitostí, kterým by se za jiných okolností sotva dostalo větší pozornosti. 17. října 1937 vyprovokoval poslanec SdP Frank předem promyšlený a zinscenovaný incident s policií v Teplicích-Šanově, kde chráněn poslaneckou imunitou, bezdůvodně napadl a zranil tři policisty, což však henleinovská propaganda vyložila jako útok proti sudetoněmeckému

[55] J. Dejmek, Nenaplněné naděje. Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie (1918–1938), c. d., s. 292.

[56] J. Kuklík, J. Němeček, J. Šebek, Dlouhé stíny Mnichova, c. d., s. 24–25.

poslanci. Tento incident se měl podle henleinovců stát začátkem „hodiny osvobození sudetských Němců“, kdy „odpovědné kruhy Německé říše zakročí na jejich obranu za blahovolné neutrality Británie a pravděpodobně i Francie“. Počátkem října dostal Henlein při svém dalším pobytu v Londýně nové pokyny z Berlína, které mu tlumočil tamější německý velvyslanec (a pozdější ministr zahraničních věcí) Ribbentrop: charakterizoval je jako „ostré vyhrocení věcí v Československu a posun sudetoněmeckých autonomistických požadavků do čela evropské politiky“. V otevřeném dopise Henlein oznámil prezidentu Benešovi, že sudetoněmeckému hnutí nyní již jde o územní autonomii, nikoli o autonomii národní, tedy o rozbití státu. Německo však ještě nebylo připraveno na „trestní výpravu“ proti Československu.

Teplický incident však splnil své poslání: vyhrotil vnitropolitickou situaci a znovu v zahraničí upoutal zájem o sudetoněmeckou otázku. Zároveň zabránil v dalších kontaktech mezi Henleinem a premiérem Hodžou, kteří se naposledy sešli 16. září. Ministerský předseda ještě 4. října jednal s poslanci SdP Kundtem a Frankem o možnosti vypsání obecních voleb v některých obcích. Předpokládalo se, že by v nich SdP zvítězila a mohla v řízení německých obcí podat důkaz loajality vůči československému státu. Frankem vyprovokovaný incident však vedl k vládnímu rozhodnutí nepokračovat prozatím v přípravě obecních voleb.[57]

Představitelé SdP se nijak netajili svým obdivem k nacionálnímu socialismu: vůdce strany Henlein poslal 19. listopadu 1937 říšskému kancléři dopis, ve kterém se sice omlouval za to, že „musí zastírat své vyznávání nacionálního socialismu jako světového názoru a politického principu“, ale současně jedním dechem ujišťoval Hitlera, že „v srdci netouží po ničem tak horoucně jako po začlenění sudetoněmeckého území, ba celé oblasti Čech, Moravy a Slezska do Říše“. Henlein zde prohlašoval, že zodpovědné vedení SdP je toho názoru, že také „sudetoněmecká otázka vstoupila do stadia, které učinilo nutným podřídit základy jeho politiky zásadnímu přezkoušení a přivést jeho budoucí politické jednání do souladu s politikou říše a jejích faktorů“; s pohrdáním se vyslovoval o demokratických principech, platných v Českoslo-

[57] R. Kvaček, Jednání o československý národnostní statut v roce 1938, c. d., s. 112.

vensku, a vyhlašoval, že chce vědomě být faktorem nacionálněsocialistické říšské politiky. Tento dopis, v němž Henlein přislíbil uvést politiku SdP do souladu s požadavky říše, se stal počátkem úplného a bezvýhradného podřízení aktivit SdP záměrům německé politiky. To znamenalo plnou podporu Hitlerově expanzivní politice a plánům na likvidaci československého státu a připojení českých zemí k Německu.[58] Na konci roku 1937 tak bylo zřejmé, že se SdP stala přímým nástrojem nacistické politiky.

Již jsme konstatovali, že Henlein byl také velmi dobře využitelný v působení na zahraniční, nejlépe pak britské publikum. S velkým úspěchem se setkaly zejména jeho opakované cesty a veřejná vystoupení v Británii. Také v říjnu 1937 byl přijat na Foreign Office Vansittartem. Pozitivní vnímání Henleina ze strany britské diplomacie bylo ostatně připraveno i dlouhodobým straněním sudetoněmeckým nárokům ze strany britských vyslanců v Praze, zejména Josepha Addisona.[59] Svůj propagandistický výlet na britské ostrovy proto vůdce SdP do května 1938 ještě čtyřikrát zopakoval.

Příležitostí k obhajobě výše zmíněných principů řešení česko-německého vztahu bylo i první výročí vládního prohlášení v únoru 1938. Ministr Erwin Zajicek například vyjádřil při této příležitosti své přesvědčení, že se podaří dosáhnout dorozumění mezi Čechy a Němci a že se německé požadavky realizují demokratickou cestou, přičemž současně vyjádřil odmítavý vztah k fašistické diktatuře. Obsazení Rakouska vyvolalo v aktivistických stranách totální skepsi. Této atmosféry okamžitě využil Henlein a přeměnil pozici své strany v takřka úplný politický monopol. Proto vyzval členy aktivistických stran k přechodu do svého hnutí.[60] Podle německého historika Martina K. Bachsteina se Jaksch ještě bezvýsledně snažil zachovat novoaktivistickou frontu a přesvědčoval Hackera se Schützem, aby jejich strany

---

[58] Boris Čelovský, So oder so. Řešení české otázky podle německých dokumentů 1933–1945, Ostrava 1995, s. 131; Daniel-Erasmus Khan, Die deutschen Staatsgrenzen. Rechthistorische Grundlagen und offene Rechtsfragen, Tübingen 2004, s. 292.

[59] Mark Cornwall, The Rise and Fall of a „Special Relationship"?, Britain and Czechoslovakia 1930–1948. In: B. Brivati, H. Jones, What difference did the war make?, Leicester 1993, s. 133–134.

[60] Václav Kural, Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938), Praha 1993, s. 171.

setrvaly ve vládě.[61] Představitelé SdP Willy Sebekowski a Hans Neuwirth však u příležitosti prvního výročí dohody mezi československou vládou a aktivistickými stranami přednesli v Německém domě velmi kritický projev. V něm obvinili československou vládu z neupřímnosti a pokračování v politice potlačování práv německé menšiny. Ostře napadli i německé ministry Spinu a Zajicka, celou politiku aktivismu a hledání dohody s československou vládou. Za jediný způsob boje za naplnění německých práv prohlásili „pravý nacionalismus", jenž podle nich představoval dokonce cestu k dosažení pravého lidství. Svou stranu současně prohlásili za směr, který pochopil nejlépe výzvy 20. století a utváří novou tvář Evropy. Podle jejich názoru se ukázalo, že ideje ztělesňované SdP jsou jediným možným základem, na němž lze budovat reálnou sudetoněmeckou politiku. Současně však znovu tvrdili, že nejsou ani nepřátelé státu, ani českého národa, jen se staví proti zneužívání pojmů demokracie a národní rovnoprávnosti.[62]

Počátkem roku 1938 se národnostní problematika ve vztahu k německé menšině v Československu dostala znovu do centra zájmu evropské politiky. Přičinil se o to německý kancléř Hitler svým projevem v Říšském sněmu 20. února, ve kterém nepřímo označil otázku německých minorit v sousedních dvou státech (kde bylo zcela jasné, že měl na mysli Rakousko a Československo) za akutní. Zcela nedvojznačně se postavil celou vahou německé říše za tyto menšiny (byť v případě Rakouska o minoritu nešlo) těmito varovnými slovy: „Pro světovou mocnost, která má nějaké sebevědomí, je natrvalo nesnesitelné dívat se na příslušníky svého národa, jimž je pro jejich sympatie nebo pro jejich spojitost s mateřským národem ustavičně činěno nejvážnější příkoří… A mezi tyto německé zájmy náleží i ochrana oněch příslušníků německého národa, kteří nejsou s to z vlastní síly si zabezpečit na našich hranicích právo obecné i lidské a světové názorové svobody…"[63] Tento projev, který československý vyslanec v Německu Mastný označil „za řeč nejsilnější od dob 30. června", tedy od tzv. noci dlouhých nožů

---

61 M. K. Bachstein, Wenzel Jaksch und die Sudetendeutsche Sozialdemokratie, c. d., s. 138.

62 J. Kuklík, J. Němeček, J. Šebek, Dlouhé stíny Mnichova, c. d., s. 26.

63 Protifašistický a národně osvobozenecký boj…, díl I/1/1, c. d., dok. č. 44, s. 49.

v červnu 1934,[64] vyvolal na jedné straně nadšení v řadách SdP, jejímuž vedení se tak dostalo velké podpory na mezinárodní úrovni, na straně druhé rezervovanou reakci československé vlády. Sám ministr zahraničních věcí Krofta Hitlerovu řeč označil za „nepříjemné překvapení", nicméně ve svém výkladu z 24. února konstatoval, že není možné jednat s Německem o československých státních příslušnících. S nelibostí též nesl, že německý vyslanec v Československu Eisenlohr stále aktivněji zasahoval do vnitřních československých záležitostí.[65] Podporu československé vládě vyjádřila sudetoněmecká sociální demokracie, která na Hitlerova slova ústy ministra Ludwiga Czecha odpověděla: „Za protektorát, který nám nabízejí, pěkně děkujeme. Tady můžeme svobodně žít a svobodně dýchat. Můžeme se na svobodné půdě věnovat naší věci…"[66]

Přitom jak prezident Beneš, tak premiér Hodža se snažili deklarovat německé straně maximální vstřícnost vůči německé menšině v Československu. Prezident 16. února Eisenlohrovi přislíbil, že bude zajištěna rovnoprávnost sudetských Němců. Zároveň ale zdůraznil, že nepřipustí žádnou národnostní autonomii a také nebude jednat s Berlínem „o německé menšině u nás".[67] Tři dny nato v dalším rozhovoru potvrdil německému vyslanci, že doufá, že menšinový problém bude vyřešen ještě v průběhu jeho prezidentského mandátu.[68] V obdobném duchu s německým vyslancem mluvil i Hodža, který zároveň přislíbil rozsáhlé ústupky henleinovcům.[69] Stejně tak se prezident snažil prezentovat vstřícnost k minoritám i vůči britské straně, zároveň však – jak naznačil v interview pro list „The World Observer" – menšiny „budou muset přesvědčit všechny naše obyvatele, že jsou zapáleny pro demokratický ideál a že jsou mu věrny".[70]

---

[64] Československá zahraniční politika v roce 1938, Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. A/20/1, ed. J. Dejmek et cons., Praha 2000, dok. č. 61, s. 132.

[65] Tamtéž, dok. č. 62, s. 133–134.

[66] Johann Wolfgang Brügel, Češi a Němci 1918–1938, Praha 2006, s. 450.

[67] Protifašistický a národně osvobozenecký boj…, díl I/1/1, c. d., dok. č. 34, s. 42, záznam o rozhovoru E. Beneše s E. Eisenlohrem 18. 2. 1938.

[68] Tamtéž, dok. č. 39, s. 45, Eisenlohrova depeše do Berlína 19. 2. 1938.

[69] O. Novák, Henleinovci proti Československu, c. d., s. 162.

[70] Edvard Beneš, Projevy – články – rozhovory 1935–1938, ed. Richard Vašek, Praha 2006, dok. č. 17, s. 586.

Premiér pak vystoupil v Poslanecké sněmovně s velmi energickým projevem, který byl přímou reakcí na Hitlerovu řeč v Reichstagu. Odmítl zasahování do suverenity československého státu, vyjádřil trvalou platnost všech úmluv, které republika uzavřela, zejména pak ocenil vztahy s Francií, Velkou Británií a také s Itálií. Stěžejní část jeho projevu se týkala Hitlerova vystoupení, kde zdůraznil nedotknutelnost československých hranic a nepřipustil vměšování do vnitřních věcí ČSR. Zároveň však konstatoval, že je nutná spravedlivá národnostní politika a potvrdil mezinárodní závazky, vyplývající ze smlouvy o menšinách ze září 1919. K otázce menšin konstatoval, že „nedáváme jim jen naději na uspokojení kulturních, sociálních a hospodářských potřeb, nýbrž zaručujeme jim plnost všech svobod lidských a občanských, které svému občanu může dát jen opravdu moderní stát…“[71] O konkrétnějších formách národnostního vyrovnání Hodža nehovořil a to se také projevilo v reakcích jak z domácí minoritní scény (zejména ze strany SdP), tak i ze zahraničí.

K Hodžovu projevu se 29. března vyjádřila říšskoněmecká oficiální „Deutsche diplomatisch-politische Korrespondenz“, která s ním nebyla vůbec spokojena a uváděla, že zdaleka nepopisuje reálný stav problematiky sudetských Němců. Češi si měli uvědomit, že špatná politika ve vztahu k národnostem může mít ve svém důsledku závažné dopady jak ve vnitřních, tak i zahraničněpolitických ohledech. Hodža problém neuchopil za správný konec, a to přesto, že přiznal, že s dosavadní menšinovou politikou nesouhlasila řada lidí. Skutečně zodpovědný státník by se energicky vydal novým směrem, avšak právě to jeho prohlášení postrádá. Přiznal též, že se změnila vnitřní situace menšinové otázky, avšak nepředkládal žádné řešení, jen konstatoval její stav. Palčivou menšinovou otázku podle tohoto německého oficiálního hodnocení „nevyřeší jen mluvením o dobré vůli a čestných úmyslech vlády“. Stejně tak pokládala „Deutsche diplomatisch-politische Korrespondenz“ za znepokojivé, jaká Hodža navrhuje řešení. Sice slovně ujišťoval, že začíná nová éra menšinové politiky, ale jím navrhované kroky posilovaly na německé straně podezření, že vše zůstane při starém. Řešením nebyly nějaké ústupky a malé kompromisy, ale „vytvoření státu, kde se budou

[71] Protifašistický a národně osvobozenecký boj…, díl I/1/1, c. d., dok. č. 65, s. 74.

národní skupiny cítit spokojeně a kde budou mít plně garantována svá národní a kulturní práva". Jen tak mělo dojít k uzavření vnitřního smíru, a byla by tak poskytnuta i služba Evropě.[72]

To se však již naplňovaly poslední dny druhé ze zemí, které Hitler verbálně napadl ve svém projevu z 20. února kvůli německé menšině. 12. března 1938 vpochodovaly německé jednotky do Rakouska. Ačkoliv byla československá vláda – stejně jako západní velmoci – ze strany Německa ujišťována, že se mu nejedná o nějaké územní nároky a bude beze zbytku respektována československá územní integrita a suverenita, již bezprostřední dny a týdny po anšlusu ukazovaly, že připojení Rakouska byla pouze předehra k zostření napětí kolem československého státu a přípravám k útoku na něj. Vzápětí po anšlusu se také výrazně aktivizovala činnost SdP směrem k vyvolávání konfliktů mezi příslušníky strany a představiteli československých správních a policejních úřadů.[73]

Vedoucí představitelé Československa si uvědomovali vážnost situace. Prezident Beneš dokonce v jednom z rozhovorů nevyloučil ústup před rostoucími německými požadavky, a to i na poli mezinárodním: „Já přece vždycky mluvil o dohodě s Německem, ať si přečtou mé články v Prager Presse… Když bude třeba, ohneme se a počkáme, až přejde vítr. Za sv. Václava jsme platili 120, tak budeme teď třeba platit 1200 volů, tj. obrazně, totiž že to přijde dráž…"[74]

Také českoslovenští diplomaté se snažili navenek vyjadřovat klid, přesto si vnitřně uvědomovali hrozbu, kterou pro Československo anšlus znamenal. Poměrně přesně odhadl vývoj v dalších měsících ministr Krofta, který na interní schůzi předností svého úřadu prohlásil: „Ujišťování Německa je upřímné jen potud, že dnes si jistě nepřeje konflikt s námi… Na druhé straně ovšem je nutno si uvědomiti, že jakmile se Německo poněkud pevněji usadí v Rakousku, počne činiti na nás diplomatický nátlak a nátlak skrze Henleinovu stranu… I když

[72] The National Archives (TNA), Londýn, Foreign Office (FO) 371, 21713, C 2255, Hendersonův telegram z Berlína 29. 3. 1938.

[73] O radikalizaci německého obyvatelstva v pohraničí bezprostředně po anšlusu Rakouska srv. D. Brandes, Die Sudetendeutschen im Krisenjahr 1938, c. d., s. 57 an.

[74] ANM, Praha, f. E. Beneš, kart. 47, inv. č. 438, Smutného záznam o rozhovoru s Benešem 29. 3. 1938. Stejně tak se vyjádřil Smutnému i ministr K. Krofta: „Prezident mu řekl, že se musí s Němci jednat…" Tamtéž.

tedy není nutno počítati s válkou v nejbližší době, není perspektiva příliš pěkná, neboť vyvstává problém vyrovnání s našimi Němci…“[75] Měl pravdu: jak ukázaly následující týdny a měsíce, anšlusem se otevírala cesta složitých a komplikovaných národnostních vyjednávání, která končila v Mnichově…

[75] Československá zahraniční politika v roce 1938. Dokumenty československé zahraniční politiky, sv. A/20/1, c. d., dok. č. 128, s. 220–221, K. Krofta na schůzi přednostů 17. 3. 1938.

CESTA K VYHLÁŠENÍ NÁRODNOSTNÍHO STATUTU

Národnostní statut tedy nepřišel jako blesk z čistého nebe. Otázka zlepšení postavení německé menšiny přišla na pořad již v druhé polovině roku 1936 v podobě projevů prezidenta Beneše i premiéra Hodži, v nichž zdůrazňovali připravenost ke zlepšení postavení německé menšiny. Zároveň, jak již bylo zmíněno, zahájila Hodžova vláda jednání s německými aktivistickými stranami o národnostním vyrovnání, jež vyvrcholila 18. února 1937 dohodou formalizovanou poměrně rozsáhlým vládním usnesením, týkajícím se zlepšení postavení německého obyvatelstva v pohraničních oblastech, které bylo postupně prováděno v jednotlivých resortech.[76]

Pro následné provádění této dohody se již dobově vžilo označení „politika 18. února 1937".[77] Problémem bylo příliš pomalé a byrokratické plnění vládního závazku i komplikované hledání řešení dalšího problému, jímž bylo zajištění proporčnosti v účasti na státních dodávkách (zakázkách) pro německé firmy.[78] Anglická pozorovatelka dobového dění Elisabeth Wiskemannová v dubnu 1938 hodnotila se snahou po objektivním podání celého česko-německého poměru závazky československé vlády jako „velmi umírněné", které však československá strana nadsazovala z propagandistických důvodů. Zároveň ale viděla jejich psychologický a politický význam jak pro domácí, tak zahraniční politiku.[79] Mírné úspěchy této politiky také využil ministerský předseda Hodža v projevu, který přednesl v Národním shromáždění 17. listopadu 1937. Zdůraznil v něm, že se podařilo zvýšit částky, které

[76] Jednalo se o usnesení učiněné na 38. schůzi této Hodžovy vlády. NA, Praha, f. Předsednictvo ministerské rady (PMR), inv. č. 2960, kart. 4131. Viz též R. Kvaček, Jednání o československý národnostní statut v roce 1938, c. d., s. 107–108.

[77] Elisabeth Wiskemann, Czechs and Germans. A Study of the Struggle in the historic provinces of Bohemia and Moravia, Oxford University Press, London 1938, s. 254 an.

[78] Nejnověji viz R. Petráš, Menšiny v meziválečném Československu, c. d., s. 148–149.

[79] E. Wiskemann, Czechs and Germans, c. d., s. 255.

stát investoval v německých menšinových okresech, i navýšit podporu německým školám včetně univerzit a také německým divadlům. Částka vynakládaná z veřejných prostředků na německého studenta tak byla vyšší než v případě studenta českého. Podařilo se též v resortech zaměstnat na 1100 nových zaměstnanců německé národnosti, a to i v resortu ministerstva zahraničí, ve statistickém úřadu či na ministerstvu pošt, které byly předtím kritizovány za nejnižší poměr německých zaměstnanců.[80]

Plnění závazků z usnesení 18. února 1937 také nechal podrobně analyzovat prezident Beneš, který pověřil již 22. listopadu 1937 úředníka své kanceláře, právníka Emila Sobotu, aby tuto otázku sledoval a připravil mu podrobný rozbor jak situace před 18. únorem, tak opatření, která byla uskutečněna po něm. Stejně tak měla Kancelář prezidenta republiky získat podrobné informace z jednotlivých resortů.[81] Bylo zřejmé, že Beneš se již na podzim 1937 argumentačně připravoval na další jednání o menšinové problematice a mohl přípravných prací posléze využít.

Statut, který začal být připravován československou vládou na jaře 1938, byl výslednicí vnějších i vnitřních faktorů. Jak podotkl ve své studii Robert Kvaček, vládní rozhodnutí o jeho přípravě mělo dvojí impuls – vnitropolitický a mezinárodní, ale zároveň mělo společného jmenovatele: představoval jej nápor nacistického Německa do střední Evropy využívající i národnostní situace tohoto etnicky komplikovaného prostoru.[82]

Lze také souhlasit s názorem Valeriána Bystrického, že na počátku roku 1938 bylo již víceméně jasné, že pokud se československá vláda nepokusí nějakým iniciativním krokem ovlivnit dosavadní stav národnostní otázky v republice, dojde k zostřování vnitropolitické situace a k vytváření možností pro zasahování velmocí do vnitřních záležitostí státu.[83] Proto se vláda pod předsednictvím Hodži rozhodla k přijetí

---

[80] Hodžova řeč byla poté přeložena a distribuována v rámci publikace Nationality policy in Czechoslovakia, Praha 1938.

[81] AÚTGM, Praha, EB IV/1, kart. 138. Srovnej též ANM, Praha, f. E. Sobota, inv. č. 221, kart. 13.

[82] R. Kvaček, Jednání o československý národnostní statut v roce 1938, c. d., s. 105.

[83] Valerián Bystrický, Národnostný štatút a štátoprávne programy na Slovensku 1938, Historický časopis 40, 1992, č. 1, s. 60.

nové právní úpravy, která by podle předběžných návrhů souborně pojednávala o právech menšin v Československu. Jejím počátkem bylo vládní memorandum z 18. března 1938, které vysvětlovalo představu vlády o nové podobě spolupráce s menšinami. Krátce nato si premiér pozval na návštěvu i německého vyslance v Praze Eisenlohra, aby mu mimo jiné vysvětlil podstatu zákonodárného návrhu, který hodlal veřejně oznámit a jenž chápal jako vytvoření jednotného zákonodárného aktu, který by pojal do uzavřeného systému „všechna dosud roztroušená ustanovení, obsažená v ústavě, v jazykovém zákonu, v ostatních zákonech, v rozhodnutích Nejvyššího soudu nebo ve vládních nařízeních o menšinových právech, takže by tím vyplynul přesný přehled o menšinovém statutu".[84]

Vládní jednání v této věci byla oficiálně zahájena rozhlasovým projevem ministerského předsedy Hodži 28. března 1938, v němž zdůraznil: „Dnes je na čase, abychom jediným, souborným zákonodárným aktem shrnuli v jeden soustavný celek všechna už platná menšinová opatření, ať jsou obsažena v ústavní listině anebo v jazykovém zákoně a v celé řadě dílčích opatření zákonodárných a správních. Právem tvrdíme, že jsme v Československu vytvořili poměrně nejdokonalejší soubor menšinových práv... Je tedy příkazem účelnosti a pořádku, dovršiti hodnotné dílo naší menšinové politiky také po stránce formální. Proto československá vláda jedná o minoritním statutu republiky..."[85]

Celkově byl Hodžův rozhlasový projev o statutu z 28. března – řečeno slovy britského vyslance Basila Newtona – „dobře přijat českým tiskem".[86] Výjimkou byl sudetoněmecký list „Die Zeit", který 30. března publikoval kritickou reakci, stejně jako regionální sudetoněmecký tisk.[87] S kritickými stanovisky – jak jinak – samozřejmě přišel i tisk říšskoněmecký,[88] když „Völkischer Beobachter" publikoval 31. března článek pod příznačným názvem: *Nationalitäten in der Tschechoslowakei*

---

[84] Mnichov v dokumentech, II. díl, Praha 1958, dok. č. 16, s. 35, Eisenlohrův záznam o rozhovoru s M. Hodžou 24. 3. 1938.

[85] The New European Situation and Czechoslovakia. Speech of Dr. Milan Hodža, Prime Minister of Czechoslovakia, broadcast on the 28th of March 1938, Prague 1938, s. 15–16 (uloženo v TNA, Londýn, FO 21715, C 2803).

[86] Tamtéž, 21714, C 2294, Newtonův telegram do Londýna z 30. 3. 1938.

[87] Viz zprávu britského konzula v Liberci P. Parese z 6. 4. 1938. Tamtéž, C 2806.

[88] Negativní reakce německého tisku pak shrnul britský list „Daily Telegraph" 30. 3. 1938

fordern Autonomie. Sudetendeutsche, Slowaken, Magyaren und Polen in einer Front, vycházející z projevů sudetoněmeckých, maďarských a polských zástupců stejně jako slovenských autonomistů v československém parlamentu. Přímo k Hodžově řeči se pak vyjádřil článek *Boj za právo* v témže čísle.[89]

Pozornost Hodžovu projevu věnoval i francouzský tisk. Lucien Bourguès v listu „Petit Parisien" 29. března přijal vřele premiérův projev a vyslovil přesvědčení, že pokud se plán podaří realizovat a pokud dostane Československo mezinárodní podporu i od Británie, pak vydrží všechny útoky na svou suverenitu. Existence nezávislého Československa byla podmínkou zachování rovnováhy sil v Evropě. Francie, Rusko a nyní i Británie se postarají, aby ji nikdo neohrožoval.

Geneviève Tabouisová v listu radikálních socialistů „Oeuvre" dala do kontrastu klidný, uvážlivý a diplomatický Hodžův projev s Hitlerovým varováním, že bude nutno učinit významné změny ve střední Evropě a na Balkáně. Chamberlainova slova[90] Německu ukázala, že by mělo spíše usilovat o řešení problému v rámci Československa a nehrozit pučem. Pravicový časopis „Journal des Débats" otiskl článek Pierra Bernuse, který požadoval, aby byla menšinová otázka vyřešena poklidnou cestou, což poté podpoří nezávislost a integritu ČSR a odstraní záminky pro Hitlerovy útoky. Hodžův projev byl dobrým příkladem politické inteligence a síly ducha. Pokud bude tuto politiku plnit, pak československá vláda stíží německé manévry proti československé územní integritě.

Úvodník pravicového listu „Temps" 30. března vyzdvihl Hodžovu umírněnost v současné složité situaci a vyslovil přesvědčení, že součas-

---

v článku s příznačným titulem Hodza Fails to Satisfy Nazis. Minority Statute not enough. German-Czech Pact unlikely. Tamtéž.

89 Tamtéž, C 2316.

90 G. Tabouisová měla na mysli projev N. Chamberlaina v Dolní sněmovně 24. 3. 1938, kde britský premiér na adresu Československa řekl, že britská vláda pozorovala s povděkem, že „československá vláda chystá praktické kroky, které jsou možné v rámci československé ústavy a které mají vyhovět rozumným přáním německé menšiny. Vláda Jeho Veličenstva bude ze své strany vždy ochotna poskytnouti veškerou pomoc, jaká je v její moci, k řešení všech otázek, které by mohly způsobit nesnáze mezi vládami německou a československou." Neville Chamberlain, The Struggle for Peace, London, s. d.; český překlad Vladimír Procházka, Česko-slovenská krise a Evropa 1938. Pamětní kniha zpráv, článků a státnických projevů z osudného roku 1938, Praha 1939, s. 58–59.

né menšinové problémy je možno vyřešit. Premiérovy návrhy označil za ve své podstatě odvážné a ve zvoleném tónu umírněné a považoval to za důležité zejména pro mezinárodní stránku problému. Deklarovaná možnost spolupráce mezi různými národnostmi v tomto senzitivním místě evropského kontinentu byla zároveň ospravedlněním nezávislé existence československého státu. Navrhované řešení bylo v zájmu udržení rovnováhy sil v Evropě.

Pochopitelný odpor proti Hodžově řeči se dal čekat na německé straně, kde si říšský ministr propagandy Joseph Goebbels neodpustil ve svých denících nenávistný komentář: „Hodža měl hloupou a pitomou řeč. Jako kdyby se nic nedělalo. No, tihle prolhaní Pražáci se budou jednou divit. Henlein se už dal do práce. Mezi zasvěcenými je už titulován jako říšský místodržící.“[91]

Nevelkou spokojenost s Hodžovým návrhem projevu však vyjádřil i sám prezident Beneš, který – jak vyplývá z jeho slov – v něm prováděl úpravy: „… já tam sám dodal ta pevná slova, uklidněte se, nebojte se. Tohle musíme říkat všude, že věříme v nás, že věříme v ujišťování Německa, aby pak vysvitla zrada Německa, kdyby nás napadlo. A přitom se připravujeme.“[92]

Hodžou v projevu vyslovený pojem „minoritní statut“ však narazil na odpor také u britské strany. Vyjádřil jej při svých vyjednáváních s československou vládou již britský vyslanec Newton, který nesouhlasil s používáním slova „menšina“.[93] Prezident Beneš pak ve svém velikonočním poselství 16. dubna použil již termín „národnosti“.[94] Tím došlo k posunu nejen v oblasti přípravy samotného statutu, ale ke změně mnohem hlubší a zásadnější: k posunu od státu národního ke státu národnostnímu. Pojem národnostní statut pak již zcela nahradil původní termín minoritní statut. Zároveň však – ačkoliv ministerský

---

91 Joseph Goebbels, Deníky 1938, Liberec 1992, s. 76–77.

92 ANM, Praha, f. E. Beneš, inv. č. 438, kart. 47, Smutného záznam o rozhovoru s E. Benešem 29. 3. 1938. Prezident Hodžovi vytýkal mj. i liknavost při přípravě jeho projevu: „Už v pátek (25. března – pozn. aut.) jsme rozhodli, že bude mluvit, a on to dělal v pondělí odpoledne, měl na to sobotu i neděli. A takový závažný projev.“ Tamtéž, Smutného záznam z 30. března.

93 TNA, Londýn, FO 371, 21716, C 3378, Newtonův telegram č. 84 do Londýna z 23. 4. 1938.

94 Edvard Beneš, Mnichovské dny. Paměti, Praha 1968, s. 361–362.

předseda i prezident vystupovali navenek jednotně – začínalo být jasné, že Hodžova role (zprvu dominantní) v přípravě statutu začala po pozdějších neúspěšných jednáních se Sudetoněmeckou stranou slábnout ve prospěch prezidenta, který převzal tíhu vyjednávání s Henleinem na svá bedra.

Po rozhodnutí o přípravě statutu musely československé vládní orgány provést nejprve revizi menšinového zákonodárství. Proto se předsednictvo ministerské rady 31. března 1938 obrátilo na všechna ministerstva, aby ve lhůtě do sedmi dnů předložila „úplný a spolehlivý" přehled všech předpisů v jejich příslušných oborech týkajících se, byť i jen nepřímo, menšinových národních práv.[95] Kromě ústavních zákonů, zákonů, mezinárodních smluv a prováděcích předpisů měly být nahlášeny i další předpisy, vydané například jen formou výnosů, oběžníků či vůbec „cestou administrativní". Zároveň již instrukce obsahovaly naznačení dalšího směru prací. Takto shromážděný přehled měl být „z iniciativy vlády" doplněn novými ustanoveními „kde to třeba", popřípadě měly resorty takové návrhy na novou úpravu doporučit. O důrazu na rychlý průběh přípravných prací svědčí i poznámka, že „tuto akci nutno považovati za krajně naléhavou, které musí býti dána přednost před ostatní úřední agendou…" Nicméně obsah sdělení předsednictva ministerské rady měl být považován za „přísně důvěrný". Opisy příslušných právních norem měly být dodány předsednictvu ministerské rady k vytvoření „právního archivu", jenž se měl stát podkladem pro vypracování národnostního statutu. Z dodaných materiálů pak byly vytvořeny celkové přehledy předpisů jak z převzatého práva rakouského a v referátu ministerstva pro unifikace práva uherského, tak i z „práva popřevratového" týkajících se národnostních otázek.[96] Revize dodaných předpisů byla svěřena legislativnímu odboru ministerstva vnitra.

Jak tyto přehledy naznačují, potřeba jednotné normy ohledně menšinových práv byla víceméně nutností již z toho důvodu, že v této oblasti došlo v průběhu dvacetiletí první republiky k vydání tolika zákonů, vyhlášek, podzákonných předpisů i nezveřejňovaných pokynů (například jen z oblasti působnosti ministerstva financí se jednalo

[95] NA, Praha, f. Ministerstvo unifikací, kart. 154, předsednictvo ministerské rady všem ministerstvům 31. 3. 1938.

[96] Tamtéž, oběžník předsednictva ministerské rady ze 4. 4. 1938.

o 45 položek, na ministerstvu zemědělství 25 a na ministerstvu železnic 26 položek a obdobné přehledy ministerstev spravedlnosti a sociální péče měly shodně 18 stran a ministerstva školství dokonce 21 stran!),[97] že se tato problematika stávala nepřehlednou nejen pro samotné vládní orgány, ale také pro státní správu, samosprávu a justici. Velmi strohé v tomto ohledu bylo ministerstvo zahraničních věcí, které vykázalo k této problematice jen pět položek, a to včetně ústavní listiny z roku 1920 a nejvýznamnějších mezinárodních smluv (zejména tzv. malé Saintgermainské smlouvy).[98] Nejúspornější se však ukázalo ministerstvo pošt a telegrafů, které kromě přiložených zvláštních oběžníků a výnosů (ty z března 1938 se vyslovily v menšinových okresech mimo jiné i pro užívání maďarského a polského jazyka pro dvojjazyčné označení poštoven a pro vydání dvojjazyčných formulářů) pro fungování poštovních úřadů nevykázalo žádné speciální normy v tomto směru, avšak připomnělo, že ještě před vydáním jazykového zákona vydalo v listopadu 1918 generální ředitelství pošt a telegrafů oběžník, který řešil jazykovou otázku pro obor činnosti této instituce a podřízených úřadů, které se poté řídily příslušnými ustanoveními jazykového zákona.[99]

Kromě již zmíněné ústavní a mezinárodněprávní roviny (spolu s již zmíněnou Saintgermainskou menšinovou smlouvou byly uváděny i bilaterální smlouvy s Rakouskem z roku 1920 a Polskem o řešení některých právních a finančních otázek z roku 1925) resorty uváděly zejména předpisy v oblasti jazykového práva (především vlastní jazykový zákon a prováděcí nařízení z roku 1926 a celou řadu mnohdy detailních předpisů pro jednotlivé resorty), tiskového práva (zejména zákon č. 126/1933 Sb.), trestního práva hmotného (s připomenutím zvláštní úpravy § 1, odst. 2 zákona proti útisku č. 309/1921 Sb. o trestnosti stávky nebo výluky z důvodů národnostních a § 14 zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.), trestního řízení, vězeňství, občanského, obchodního a živnostenského práva, občanského soudního řízení, předpisy péče o mládež, školství, o postavení státních zaměstnanců, státních dodávek a prací podle tzv. zadávacího řádu a některé jiné.

---

97 Tamtéž, f. PMR, kart. 3215, přehled předpisů o menšinových národních právech.

98 Tamtéž, vyjádření MZV z 11. 4. 1938.

99 Tamtéž, vyjádření ministerstva pošt a telegrafů z 14. 4. 1938.

Některé resorty, jako bylo zejména ministerstvo spravedlnosti, též informovaly, jak provedly výše zmíněné usnesení vlády ze dne 18. února 1937. Právě ministerstvo spravedlnosti postupovalo podle dohody s Nejvyšším soudem, generální prokuraturou, vrchními státními zastupitelstvími, vrchními soudy a ředitelstvími všech trestnic a ústavů, avšak nejednalo se o nějaký formalizovaný právní akt. Předpisy, které se zmiňovaly, upravovaly právní postavení menšin, nebo jejich ustanovení by mohla být vůči menšinám považována za diskriminující, což bylo dobově vyjádřeno, že by jim mohla být „na úkor".

Ministerský předseda Hodža také nařídil, aby byly od 31. března 1938 svolávány porady zástupců ministerstev vnitra, spravedlnosti a pro sjednocení zákonů, jejichž cílem byla koordinace práce na národnostním statutu (nazývaného též v záznamech prezidia ministerské rady „souhrnné právo menšinové") zejména ve vztahu ke zjištění současného stavu a navrhovaných změn.[100] Tento postup byl nutný i proto, že při revizi se ukázalo, že v jednotlivých resortech existovaly na první pohled patrné nesrovnalosti a rozdíly ohledně uplatňování národnostních předpisů a nařízení.

Dne 8. dubna 1938 se národnostní statut dostal na program jednání vlády, ovšem v záznamu o jednání ministerské vlády je zapsáno pouze lakonické sdělení premiéra, že legislativní odbory prezidia ministerské rady a ministerstev vnitra, spravedlnosti a pro sjednocení zákonů byly pověřeny, aby návrh menšinového statutu vypracovaly.[101]

Příprava národnostního statutu vyvolala také velkou rezonanci v celé československé společnosti, a to jak pozitivní, tak i negativní. Objevily se zejména četné návrhy na úpravu národnostních problémů. Například již 5. dubna 1938 se dostavil na ministerstvo školství předseda spolku německých profesorů prof. Liebl s požadavkem, aby u každé sekce ministerstva bylo zřízeno menšinové oddělení, přičemž všechna menšinová oddělení by tvořila jednu menšinovou sekci ministerstva. Ministerstvo školství se vyjádřilo k těmto požadavkům stanoviskem adresovaným prezidiu ministerské rady, kde upozorňovalo na klady i zápory tohoto návrhu. Na jedné straně by schválení zřízení národnostních oddělení mohlo znamenat velký efekt pro vztah státu k národnostním menšinám.

[100] Tamtéž, záznam o svolání společné porady na 31. 3. 1938.
[101] Tamtéž, kart. 4396, protokol z jednání vlády 8. 4. 1938.

Na straně druhé ovšem zdůrazňovalo, že by šlo jen o dílčí opatření, jehož realizace by mohla přinést problémy ve vlastním fungování ministerstva, kde přednosta této menšinové sekce, podporovaný všemi politickými stranami národnostních menšin, by se mohl stát velmi silným protihráčem samému ministrovi a mohl by vést k vytvoření jakéhosi menšinového ministerstva v rámci ministerstva školství. Pokud by tento princip byl přijat, pak mohl být použit i u dalších resortů, zejména u ministerstva sociální péče, zdravotnictví či zemědělství.[102]

Vedle stanovisek menšinových politických stran (prosazující rozšíření menšinových práv či v případě SdP kompletní přeměnu státu)[103] přicházela však i opačná, např. Svazu hraničářů, obávající se přílišného rozšíření práv československých minorit. Říšskoněmecký tisk využil k zastínění Hodžova prohlášení z 28. března projevů zástupců menšin v československém parlamentu, ke kterým došlo na jeho zasedání 29. března. Vedle maďarských a polských zástupců zde vystoupil zejména poslanec Sudetoněmecké strany Ernst Kundt, který pod dojmem splynutí německých aktivistických stran s SdP prohlásil svou stranu za jedinou, která je oprávněna mluvit za sudetské Němce a žádal vypsání „všeobecných politických voleb".[104]

Na stejné schůzi parlamentu vystoupili se slovenskými autonomistickými požadavky slovenští zástupci Hlinkovy slovenské ľudové strany (HSĽS). Nicméně poslanec Jozef Tiso přivítal ve svém projevu snahy československé vlády o národnostní vyrovnání, když prohlásil: „Chceme, aby Československá republika bola pokojným domovom všetkých našich národných menšín, aby sa tieto menšiny cítili u nás doma a aby naša štátna politika pri zachovaní integrity štátu a rešpektovaní jeho suverenity urobila všetko, čo je potrebné pre ich národný, kultúrny a hospodársky rozvoj. Zapnúť národné menšiny do konštruktívnej práce konsolidačnej je eminentným záujmom republiky."[105]

---

[102] Tamtéž, záznam o návštěvě prof. Liebla.

[103] Viz blíže následující kapitola.

[104] Viz elektronické stenografické záznamy z archivu Národního shromáždění na stránce http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/143schuz/s143003.htm. Srov. zprávu italského vyslance D. de Facendise o těchto projevech zástupců národnostních menšin v ČSR z 1. 4. 1938. Archivio Storico Diplomatico (ASD), Řím, Affari Politici 1931–45, Cecoslovacchia, busta 23.

[105] Viz http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/143schuz/s143004.htm.

Český tisk pochopitelně pozorně sledoval otázku další přípravy statutu, byť zprávy, které o přípravě statutu přicházely z ústředních orgánů, byly velmi sporé. Ivo Ducháček v „Přítomnosti" v polovině května 1938 konstatoval, že vláda musí předložit přesně definovaný národnostní statut, spojený s jasnou podmínkou: „To je naše nejzazší mez." Zároveň upozorňoval i na to, že cizina je na rozpacích z českých postojů a že české úřady již pustily v pohraničí otěže ze svých rukou.[106]

Příprava statutu zasahovala také do předvolebního boje před obecními volbami v květnu 1938. To si vláda velmi dobře uvědomovala a především ministr vnitra na jednání ministerské rady 13. května v této souvislosti hned po jednání o statutu referoval o opatřeních, která byla zejména v oblastech „národnostně smíšených" přijata k zajištění klidu, bezpečnosti a pořádku.

Národní obec fašistická v čele s gen. Radolou Gajdou se obrátila 20. května 1938 na vládu se žádostí, aby návrh statutu byl zveřejněn ještě před těmito volbami.[107] Čeští fašisté se evidentně snažili o vyvolání diskuse, z jejich strany však šlo spíše o protiútok proti statutu, neboť ve své rezoluci z 1. dubna se zcela jednoznačně vyslovili proti jakýmkoliv jednáním o nové právní úpravě: „Odmítáme co nejrozhodněji všechny autonomistické snahy národních menšin, které využívají dnešní vážné situace státu ke splnění svých neoprávněných požadavků…"[108]

Na stranu statutu, ale proti vyjednávání se Sudetoněmeckou stranou se postavila Komunistická strana Československa, jejíž poslanec Viliam Široký na schůzi sněmovny 29. března mj. prohlásil: „Vítáme plně rozhodnutí vlády učiniti další krok k úpravě národnostních poměrů v republice, pokládáme však za nutné varovati před tím, aby se pod titulem jednání o národnostních otázkách měnil jakkoli poměr k iredentistickým živlům a zvláště pak ke hnutí Konrada Henleina. S největší rozhodností bychom se postavili proti tomu, aby vláda ustupovala nátlaku kohokoliv a aby Henleinovu iredentistickou stranu uznala za činitele, s nímž se má jednati o sudetskoněmecké nacionální

---

[106] Ivo Ducháček, Hovory o Československu, Přítomnost 1938, 18. května, cit. dle Antonín Klimek, Velké dějiny zemí Koruny české, sv. XIV, Praha – Litomyšl 2002, s. 554.

[107] NA, Praha, f. PMR, kart. 3216, dopis NOF československé vládě z 20. 5. 1938.

[108] Protifašistický a národně osvobozenecký boj…, c. d., dok. č. 137, rezoluce ústředního výkonného výboru Národní obce fašistické z 1. 4. 1938, s. 147.